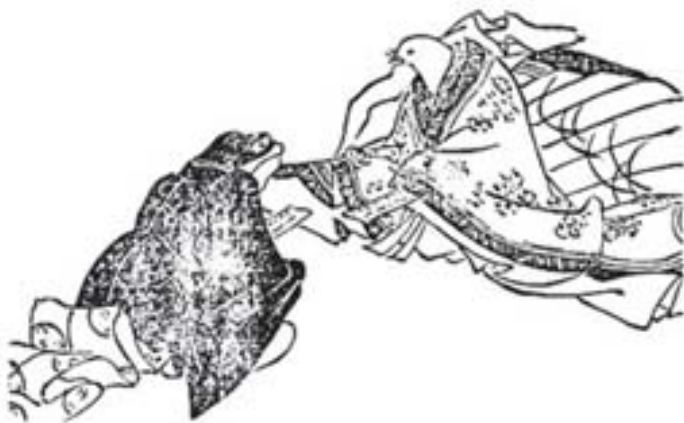

近世の絵合

アダム ベドゥナルチク 著

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIWERSYTETU WROCŁAWSKIEGO

近世の絵合

Eawase in Early Modern Period

Eawase w okresie nowożytnym

監修
エステラ ジェロムスカ 教授

Printed in Poland
© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

ISBN 978-83-231-3182-3

発行所
ニコラウス コペルニクス 大学出版
Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń
(56) 611 42 95, fax (56) 611 47 05
wydawnictwo@umk.pl
www.wydawnictwoumk.pl

取扱
ul. Reja 25, 87-100 Toruń
tel./fax (56) 611 42 38
e-mail: books@umk.pl
www.wydawnictwoumk.pl

印刷・製本
Wydawnictwo Naukowe UMK

目次

はじめに

まえがき 17

絵合とは何か—絵合とその研究— 21

「絵合」という言葉／絵合を研究すること／先行研究／
近世における「絵合」を論じるもの／対象と視点／方法論／
本文の構成

第一章 近世以前の絵合史概説

第一節 絵合の始まり 41

一、『源氏物語』の絵合 42

平安中期貴族の絵画に対する姿勢を映し出す『源氏物語』
の絵合／「男女」という対立の観点からみた絵合の意義／
晴と「すき」の遊芸としての絵合

二、文・芸・遊の結合性 58

永承五年四月廿六日前麗景殿女御延子歌絵合の例／
「絵合化した」歌合：障子絵合の例／扇紙〔絵〕合の例

第二節 宮廷から幕府へ—鎌倉期・室町期の絵合— 65

一、新時代の黎明に 65

二、宮廷の絵合 66

天福元年の大行事／亀山院政の開始を祝賀した絵合／
鷹司関白御所の絵合

三、将軍の絵合 79

源実朝と老若男女の勝負／足利将軍家の絵合

第三節 近世文献における近世以前の絵合 88

第二章	江戸期における絵の交換会	
第一節	大小の会	117
一、	大小暦の始め	118
二、	大小暦から吾妻錦絵へ	119
三、	大小絵暦の交換会	123
	大小の会とは／絵暦の「連」の成立／大小取替会—主催者、 参加者、経緯—／大小の会と古典	
四、	明和初年の「絵合」の衰頹	133
第二節	絵納札の交換会	135
一、	納札・千社札・連札の娯楽化	136
二、	納札の交換会	138
三、	絵札交換会にみる「絵合」の精神	141
第三章	教化的遊芸から滑稽な遊びへ —雑俳諧と絵合の相互関係—	
第一節	江戸初期の俳諧・俳画	150
第二節	『俳諧絵合』	152
第三節	森川許六の絵合	154
一、	南画と文人意識	154
二、	俳諧と画との一致	156
三、	「畫樓繪合序」	157
四、	絵合の教化的な機能	159
第四節	諧謔味のある絵合	161
一、	俳諧の俗化と中興運動期の俳画	162
二、	「にハか趣向」としての絵合	163
第五節	雑俳と絵合	165
一、	俳画と「何曾」	166

俳諧の雑体化／「諸諧畫合おろの鏡といふ小本」／

十八世紀のナゾと絵合

二、「揚屋にてたばこ入」と絵合	170
三、「雑俳のいとこ違に」する絵合	172
四、画賛の心を持つ画口合・画咄の会	174
五、絵馬の画合	177
第六節 「風流絵合」	180

第四章 諸会や遊びと絵合の競技・技法

第一節 庸俗化した寄合	189
一、常人家にての画会	190
二、書画会	192
書画会の成立／書画会のサロン性とその俗化	
第二節 興画合	196
第三節 カルタの絵合	200
一、絵合カルタへの道	200
カルタと貝覆い／玩弄物としての絵合カルタ	
二、カルタ絵合の流行	206
第四節 杉田玄白の蘭亭	210

第五章 民衆文芸・芸能に登場する絵合という主題

第一節 『今源氏空船』の「恋の絵あはせ」	221
一、奢侈と娯楽—王朝文化の美を追求して	222
二、「有がたい仕合」の背景	224
三、粋の遊び	227
四、「恋の絵あはせ」の意義	232

第二節	『衣更着物語』の扇子の絵合	233
一、	御室御所の遊びの特徴	234
二、	「花鳥風月」	238
三、	扇絵合と古典文学	239
第三節	『伊勢音頭二見真砂』の「はんじうちわの絵合」	242
第四節	落し噺の絵合	245
第五節	『浮世又平譽助剣』の序幕「廣書院古畫合の場」	247
一、	催し物の状況	247
二、	「畫工の名譽一々に御鑑定」の折	252
第六節	柳多留の一題としての絵合	254
おわりに		263
参考文献		269
編集後記		283
要旨（日本語）		285
要旨（英語）		289
要旨（ポーランド語）		293
索引		297
Index of Terms, Places and Titles of Paintings		313
Index of Literary Works		319
Index of Names		323

TABLE OF CONTENTS

Introduction

Preface	17
What's <i>eawase</i> ? – <i>Eawase</i> and its research	21
Term <i>eawase</i> / Researching <i>eawase</i> / Previous studies /	
Works on modern <i>eawase</i> / Objective / Methodology /	
Structure of the work	

Chapter I Historical Outline of Medieval *Eawase*

1. <i>Eawase</i> 's Beginnings	41
1.1 <i>Eawase</i> in „Genji Monogatari”	42
<i>Eawase</i> in „Genji Monogatari” as a mirror of mid-Heian aristocracy's attitude toward painting / Meaning of <i>eawase</i> from the viewpoint of the male vs. the female / <i>Eawase</i> as a formal and 'sophisticated' playing art	
1.2 Combination of poetry, art, and play	58
Lady Reikenden Enshi poem-picture contest of the 26th day of the 4th month in the 5th year Eishō / „ <i>Ewase</i> -tized” poetry contest: example of paper screen-pictures contest / Fan-[pictures] contest	
2. From the Court to the Shogun's Residence	
– <i>Eawase</i> in Kamakura and Muromachi	65
2.1 On the treshold of new times	65
2.2 <i>Eawase</i> at aristocracy's residences	66
Magnificent event of the 1th year of Tenpuku / <i>Eawase</i> on the occasion of Emperor Kameyama's entering his <i>insei</i> / <i>Eawase</i> at Takatsukasa <i>kanpaku</i> 's residency	
2.3 <i>Eawase</i> at shoguns	79
Minamoto no Sanetomo and the contest of old vs. young / Picture contests of Ashikaga shoguns	
3. Medieval <i>eawase</i> in Early-Modern Japanese literature	88

Chapter II Gathering for Picture Exchanging in Edo Period

1. Calendar meetings	117
1.1 Origin of the long and short months calendars	118
1.2 From <i>daishōreki</i> to ‘eastern brocade pictures’	119
1.3 Contests of illustrated calendars	123
Introduction to <i>daishōkai</i> / Beginning of calendar associations (<i>ren</i>) / <i>Daishōkai</i> : arrangement, participants and its course / Calendar meetings and classical literature	
1.4 Decline of „ <i>eawase</i> ” of the Meiwa years	133
2. Votive card meetings	135
2.1 Votive card and its ludicization	136
2.2 Contest of <i>nōsatsu</i>	138
2.3 Votive cards and the spirit of <i>eawase</i>	141

Chapter III From Culturing and Elegant Leisure Art to Humorous Play: Relations Between *Haikai* and *Eawase*

1. <i>Haikai</i> and <i>haiga</i> in the early Edo period	150
2. „ <i>Haikai-eawase</i> ”	152
3. Painting contest at Morikawa Kyoriku	154
3.1 <i>Nanga</i> and literari (<i>bunjin</i>) ethos	154
3.2 Unity of <i>haikai</i> and picture	156
3.3 „Preface to the picture contest at Kyoriku’s school of painting”	157
3.4 Educational function of <i>eawase</i>	159
4. Humorous <i>eawase</i>	161
4.1 Vulgarization of <i>haikai</i> and <i>haiga</i> during the Basho Revival movement	162
4.2 <i>Eawase</i> as impromptu play (<i>niwaka shukō</i>)	163
5. Comic forms of word play (<i>zappai</i>) and <i>eawase</i>	165
5.1 <i>Haiga</i> and word puzzles (<i>nazo</i>)	166
Polymorphy of <i>haikai</i> / (<i>Kaikai eawase</i>) „Oronokagami” / XVIII-century <i>nazo</i> and <i>eawase</i>	
5.2 „Tobacco pouch in the entertainment house” and <i>eawase</i>	170
5.3 On <i>eawase</i> „being <i>zappai</i> ’s cousin” in „Twaddle about anything”	172

5.4	The idea of unity of painting and poetry in word plays (<i>ekuchiai</i>) and small humorous talks (<i>ebanashi</i>)	174
5.5	Votive illustrations on wooden plaques (<i>ema</i>) and <i>eawase</i>	177
6.	<i>Fūryū-eawase</i>	180

Chapter IV Various Meetings, Plays and *Eawase*'s Technique of Contesting

1.	Popularized meetings	189
1.1	Painting contests in townspeople's houses	190
1.2	Gatherings for calligraphy and paintings (<i>shogakai</i>) Origin of <i>shogakai</i> /From the salon to commonness	192
2.	Contests of comic pictures (<i>kyōgakai</i>)	196
3.	Cards <i>eawase</i>	200
3.1	'Cards for pictures matching' (<i>eawase-karuta</i>) Cards and „covering shells" (<i>kaiōi</i>)/ <i>Eawase-karuta</i> as a play object	200
3.2	Popularization of the cards <i>eawase</i>	206
4.	Sugita Genpaku's orchid pavilion	210

Chapter V Motif of *Eawase* in Popular Literature and Entertainment

1.	„Love <i>eawase</i> " in „Dugout canoe of the modern Genji"	221
1.1	Luxury and amusement: in pursuit of the beauty of court culture	222
1.2	Background of the „unusual contest"	224
1.3	A play in the spirit of <i>sui</i>	227
1.4	Meaning of „Love <i>eawase</i> "	232
2.	Illustrated fans contest (<i>ōgieawase</i>) in „The second month story"	233
2.1	Event at Omura Residence	234
2.2	<i>Kachōfūgetsu</i> : a sophisticated play	238
2.3	<i>Ōgieawase</i> and classical literature	239
3.	Picture-puzzles on fans – on <i>eawase</i> in „Futami Sand"	242
4.	Funny talks (<i>otoshibanashi</i>) and <i>eawase</i>	245
5.	On <i>eawase</i> in „Revenge of Ukiyo Matahei's honour"	247

5.1	Circumstances of the event arrangement	247
5.2	Course of <i>eawase</i>	252
6.	<i>Eawase</i> as motif of the short lyric forms (<i>yanagidaru</i>)	254
Conclusions		263
Bibliography		269
Editorial Note		283
Summary in Japanese		285
Summary in English		289
Summary in Polish		293
Index in Japanese		297
Index of Terms, Places and Titles of Paintings		313
Index of Literary Works		319
Index of Names		323

SPIS TREŚCI

Wstęp

Od autora	17
Co to jest <i>eawase</i> ? – <i>Eawase</i> i badania nad tym zjawiskiem	21
Termin <i>eawase</i> /Badanie <i>eawase</i> /Dotychczasowe badania/Publikacje poświęcone nowożytnemu <i>eawase</i> /Cel badań/Metodologia/Struktura pracy	

Rozdział I Zarys historii przednowożytnego *eawase*

1. Początki <i>eawase</i>	41
1.1 <i>Eawase</i> w „Genji monogatari”	42
<i>Eawase</i> w „Genji monogatari” jako zwierciadło stosunku arystokracji dworskiej środkowego okresu Heian wobec malarstwa/Znaczenie <i>eawase</i> z perspektywy opozycji męski vs. żeński/ <i>Eawase</i> jako formalna i ‘wytworna’ sztuka zabawy	
1.2 Kontaminacja poezji, sztuki i zabawy	58
Turnieju ilustracji do wierszy zorganizowany dla Damy Reikeiden Enshi w 26. dniu 4. miesiąca 5. roku Eishō/„Z- <i>eawase</i> -zowany” turniej poetycki: przykład turnieju ilustracji na papierowych przepierzeniach <i>shōji</i> /Turniej [ilustracji na] papierze do wachlarzy	
2. Z dworu do rezydencji shoguna –	
<i>Eawase</i> w okresach Kamakura i Muromachi	65
2.1 Na progu nowych czasów	65
2.2 <i>Eawase</i> w rezydencjach arystokratów	66
Wielkie wydarzenie z 1. roku Tenpuku/ <i>Eawase</i> z okazji rozpoczęcia „rządów z klasztoru” przez cesarza Kameyama/ <i>Eawase</i> w rezydencji kanclerza Takatsukasa	
2.3 <i>Eawase</i> u shogunów	79
Minamoto no Sanetomo i pojedynki starzy vs. młodzi/Turnieje malarstwa shogunów Ashikaga	
3. Średniowieczne <i>eawase</i> w literaturze nowożytnej	88

Rozdział II Spotkania dla wymiany ilustracji w okresie Edo

1. Spotkania kalendarzowe	117
1.1 Geneza kalendarzy długich i krótkich miesięcy	118
1.2 Od <i>daishōreki</i> do ‘brokatowych obrazów ze wschodu’	119
1.3 „Turnieje” ilustrowanych kalendarzy	123
Wprowadzenie do <i>daishōkai</i> / Powstanie towarzystw (<i>ren</i>) kalendarzowych / <i>Daishōkai</i> : ich organizatorzy, uczestnicy i przebieg / Spotkania kalendarzowe i klasyka	
1.4 Zanik „ <i>eawase</i> ” z lat Meiwa	133
2. Spotkania wokół karetek wotywnych	135
2.1 Kartki wotywno i ich ludyzacja	136
2.2 „Konkursy” <i>nōsatsu</i>	138
2.3 Kartki wotywno a duch <i>eawase</i>	141

Rozdział III Od kształcącej i eleganckiej sztuki spędzania wolnego czasu do śmiesznej zabawy, czyli o relacjach między różnymi formami *haikai* a *eawase*

1. <i>Haikai</i> i <i>haiga</i> na początku okresu Edo	150
2. „ <i>Haikai-eawase</i> ”	152
3. Turniej malarstwa u Morikawy Kyoriku	154
3.1 <i>Nanga</i> i etos „literata” (<i>bunjin</i>)	154
3.2 Jedność <i>haikai</i> i obrazu	156
3.3 „Przedmowa do turnieju malarstwa w szkole Kyoriku”	157
3.4 Edukacyjna funkcja <i>eawase</i>	159
4. Humorystyczne <i>eawase</i>	161
4.1 Wulgaryzacja <i>haikai</i> a <i>haiga</i> w okresie odrodzenia stylu Bashō	162
4.2 <i>Eawase</i> jako zabawa impromptu (<i>niwaka shukō</i>)	163
5. Zabawne formy gier słownych (<i>zappai</i>) i <i>eawase</i>	165
5.1 <i>Haiga</i> i słowne zagadki (<i>nazo</i>)	166
Polimorfizacja <i>haikai</i> / (<i>Kaikai eawase</i>) „Oronokagami” / XVIII-wieczne <i>nazo</i> a <i>eawase</i>	
5.2 „Kapciuch w domu rozrywki” i <i>eawase</i>	170
5.3 O <i>eawase</i> „będącym kuzynem <i>zappai</i> ” w tekście „Paplanie o byle czym”	172
5.4 Jedność obrazu i tekstu w grach słownych (<i>ekuchiai</i>)	

i komiczych pogadankach (<i>ebanashi</i>)	174
5.5 Wotywno malowidła na drewnianych tablicach (<i>ema</i>) i <i>eawase</i>	177
6. <i>Fūryū-eawase</i>	180
Rozdział IV Różne spotkania i zabawy a technika <i>eawase</i>	
1. „Sposolicone” spotkania	189
1.1 Turnieje malarskie w domach mieszczan	190
1.2 Spotkania [wokół] kaligrafii i malarstwa (<i>shogakai</i>) Powstanie <i>shogakai</i> / Od salonowości do pospolitości	192
2. Turnieje zabawnych rysunków (<i>kyōgakai</i>)	196
3. Karciane <i>eawase</i>	200
3.1 Droga do ‘kart do zestawiania ilustracji’ (<i>eawase-karuta</i>)	200
Karty i „zakrywanie muszli” (<i>kaiōi</i>) / <i>Eawase-karuta</i> jako obiekt zabawy	
3.2 Popularyzacja „karcianego” <i>eawase</i>	206
4. Pawilon orchidei Sugity Genpaku	210
Rozdział V Motyw <i>eawase</i> w literaturze i sztuce scenicznej	
1. „Miłosne <i>eawase</i> ” w „Czólnie współczesnego Genjiego”	221
1.1 Luksus i rozrywka, czyli w pogoni za pięknem kultury dworskiej	222
1.2 Tło „niezwyčajnego turnieju”	224
1.3 Zabawa w duchu <i>sui</i>	227
1.4 Znaczenie „Miłosnego <i>eawase</i> ”	232
2. Turniej ilustrowanych wachlarzy (<i>ōgieawase</i>) w „Lutowej opowieści”	233
2.1 Charakter zabawy w Rezydencji Omura	234
2.2 <i>Kachōfūgetsu</i> , czyli wytworna zabawa	238
2.3 <i>Ōgieawase</i> a literatura klasyczna	239
3. Malowidła-rebusy na wachlarzach, czyli o <i>eawase</i> w „Piasku z Futami”	242
4. Zabawne historyjki (<i>otoshibanashi</i>) a <i>eawase</i>	245
5. O <i>eawase</i> w „Pomszczeniu honoru Ukiyo Matahei’a”	247
5.1 Okoliczności zorganizowania zabawy	247

5.2 Przebieg <i>eawase</i>	252
6. <i>Eawase</i> jako motyw krótkich form lirycznych (<i>yanagidaru</i>)	254
Podsumowanie	263
Bibliografia	269
Nota edytorska	283
Streszczenie w j. japońskim	285
Streszczenie w j. angielskim	289
Streszczenie w j. polskim	292
Indeks w zapisie japońskim	297
Indeks rzeczowy	313
Indeks tytułów utworów	319
Indeks nazwisk	323